
IRODALMI MÚZEUM

MAGYAR IRODALMI ÁLLAPOTOK JUGOSZLÁVIÁBAN

PÉCHY-HORVÁTH REZSŐ

Az SZHSZ Királyság-beli magyarság irodalmi és kulturális élete a magábaroskadtság vigasztalan képét mutatja. Helyesebben és őszintébben: nem is lehet és nem is szabad jugoszláviai magyar irodalmi életről beszélni, mert minden állami és társadalmi támogatás nélkül nem tud kialakulni a kulturális megújulás, s ami kultúra van, az a magyar tömegek közönye s az írók féltékenykedése folytán a lassú, biztos elsovadás felé halad.

Annak ellenére, hogy Jugoszláviában néhány valóban tehetséges író él és dolgozik, komoly és valóságos irodalmi életről beszélni nem lehet. Nem lehet, mert az írói alkotások érintetlenül hevernek a műhelyben, valamelyik asztalfiók mélyén, és a hallgatásra kárhoytatott írók csendes szomorúsággal állapítják meg napról napra, hogy írásaik számára nem akad kiadó. De nemcsak a kész regényeknek, a novelláknak és a verseknek nem akad kiadójuk, de nem akad olyan társaság vagy nyomdavállalat sem, amely egy nívós és komolyabb művészi értékű irodalmi folyóirat alapítására vállalkoznék. Az irodalmi élet és a termelés elevevése így ellankad és sok, talán különleges jelentőségű mű marad megíratlan, mint égő, nyugtalanító, örökös terv. Ennek a különös állapotnak egészen speciális okai vannak, amelyeknek – és ezt sietve kell megállapítani – egyáltalában nem az írók az okai. Az irodalmi élet halottságának okai elsősorban a zsíros bácskai földben leledzenek. A bácskai magyar mindig elsősorban földtúró, akár földműves, akár nem. Érdeklődésének köre

E beküldött cikk elvi tartalmával a Pandora egyetért; a személyi ellentéteket ismertető, továbbá a szerkesztőségek irodalom-adminisztrálási módszerét s az egyes írók és könyvek értékét érintő résznél azonban – minthogy e rész adattartalmát sem az értékelés, sem a teljesség szempontjából nincs módjában ellenőrizni – hangsúlyozni kívánja teljes kritikai semlegességét.

nem távolodik el nagyon messzire a földtől s fájának megtartását és csorbítatlan továbbadását is a földtől várja inkább, mint a magyar betűtől.

De az irodalmi élet megszületésének más oldalon is vannak súlyos akadályai. Ez a magyar nyomdavállalatok közömbössége és részvétlensége a nagyszerű kérdéssel szemben. Ezeknél a milliós nyomdavállalatoknál teljesen hiányzik a mindenén áttörő és felülemelkedő fajszeretet és a tehetséges kereskedő élelmessége. Nagy üzemeik mellett is csak óvatos és krajcároskodó grájzlerosai ezek a nyomtatott betűnek és a magyar kultúra terjesztésének. A csak kevésbé is kockázatosnak látszó üzletet nem vállalják, és lenne bár az az elszakadt, magábaroskadt magyarság kulturális elismertetése és felemelése is az idegen faj közepén: nem vállalják, mert esetleg nem hozza meg a pontosan kiszámított üzleti hasznot.

A jugoszláviai magyar irodalom haldoklásában tehát elsősorban a tőkeerős és tekintéllyel rendelkező nyomdavállalatok a hibásak, amelyek legfeljebb a kalendáriumkiadásig, álmoskönyv és köszöntők megjelentetéséig és holmi Nick Niemand- vagy Nick Carter-féle „irodalmi” termékek kiadásáig merészkednek csak el, amikor a jugoszláviai magyar kultúra szentségeken szent ügyét akarják szolgálni. Itt nincsenek olyan önzetlen könyvkiadó vállalatok, mint Szlovenszkó és Erdély nagyobb magyar központjain (pl. Erdélyben: a Lapkiadó rt., a Kaláka és a Minerva rt. Kolozsváron, a Pán Temesváron, a Főbusz-vállalat Aradon; Szlovenszkón pedig a Voggenreiter-könyvkiadó és a Kazinczy Könyvbarátok Társasága stb.). Ellenben hemzsegnek az úgynevezett könyvterjesztő vállalatok, melyek három-négyszeresen drágábban, mint az eredeti eladási ár, adják a Magyarországból importált könyveket. A Budapestről hozott könyvek óriási kelendősége egyébként élénk cáfolat az óvatoskodó jugoszláviai könyvkiadók védekezésére, hogy az ott kiadott könyvekkel nem csinálnának jó üzleteket.

A vállalatok mellett, amelyekben nincs áldozatkészség, és amelyek nem ismerik fel kötelességeiket a magyarsággal szemben, meg kell állapítani, hogy hasonlóan bűnös a jugoszláviai magyar társadalom is, amelynek nemtörődömsége és érzéketlensége a belföldön termelt magyar betűvel szemben felháborító. Eszem-izomra, milliós kártyacsatákra, pezsgős dőzsölésekre, hetekig tartó lakodalmakra és cigányozásra van pénz bőven, de kultúrára nincs. Vagy ha van is: a külföldről behozott irodalomnak hódolnak, a hazait leszólva és lemosolyogva.

Még az irodalmi folyóiratok is kénytelenek elhallgatni a kellő támogatás hiányában. Nemhogy mecénás nem akad, de még előfizetők is gyéren. Legutóbb két szépirodalmi lap szűnt meg: a zombori *Új Élet* és a szabadkai *Vajdasági Kultúra*, ezenkívül a nagybecskereki színházi és irodalmi lap: a *Fáklya*. Jóakarattal, bár kevés hozzáértéssel és még kevesebb tehetséggel szerkesztett lapok

voltak ezek, azonban hozzáértő kezekben könnyen kifejlődhetett volna belőlük a Délvidék magyarjainak irodalmi és művészeti reprezentálója. *Kultúrélet* címmel, majd *Koszorú* néven később Szabadkán szándékoztak kiadni egy-egy lapot, de a terv még csírájában megsemmisült. Folyóiratjuk ma csak a vajdasági magyar aktivistáknak és dadaistáknak van, az Újvidéken plakát alakban, bizonytalan időközökben megjelenő *Út* című szemle, amelyet ennek az irodalmi irányzatnak néhány lelkes művelője tart fenn és jelentet meg, hogy a szellemi termékeit valahol közönség elé vihesse.

Nemrég néhány irodalombarát társadalmi adakozás formájában akarta előteremteni egy irodalmi folyóirathoz a szükséges összeget. A gyűjtési akciót a magyar lapok lelkes hangú felhívásokkal harangozták be, az eredmény azonban a magyarságra nézve szégyenteljes kudarc lett: csak két adományozó akadt, két dolgozó újságíró, ki a fizetéséből 1000-1000 dinárt ajánlott fel erre a kulturális célra. A milliomos földesurak, a bankárok, a gyárigazgatók, a nagykereskedők és a gabonások mélyen hallgattak.

Igaz viszont, hogy – szörnyű átokképpen – alig élhetne meg sokáig egy-egy magyar szépirodalmi lap Jugoszláviában. Csakhamar megölné a széthúzás, a veszekedés, a klikkrendszer. Ez a széthúzás onnan ered, hogy itt alig vannak bennszülött írók. Az újságírók, írók és egyéb értelmiségek négyötöd része baranyai és egyéb magyarországi menekült, akinek sem talaja, sem múltja nincsen a bácskai magyarságban. Ezenkívül egy részük még mindig gyűlölettel néz át a határon, és a legnagyobb magyar napilapok szerkesztőségeiben helyezkedett el. Ezek többnyire közepes újságírói és írói tehetségek, akik aztán részben magyargyűlöletből, részben pedig féltékenykedésből szóhoz sem engedik jutni lapjaikban a valódi délvidéki írókat. Jellemző, hogy nemrég az egyik nagy napilap almanachot adott ki, amelyben a vajdasági reprezentáns magyar írók egy-egy munkájukkal szerepelnek. Nos, a Vajdaságban gyökeret vert írók egy részét ez az almanach tudomásul sem vette, ugyanakkor, amikor valamennyi emigráns-újságíró, tehát aki nem is író, mint hamisítatlan és tősgyökeres vajdasági magyar író szerepelt a könyv lapjain. Az ott élő magyarság ezt a nagyon furcsa eljárást természetesen megjegyezte magának, és most még talán jobban húzódozik minden irodalmi vállalkozás pártolásától.

Egy másik példa: *A Munka* c. szabadkai hetilap hetenként nyolc oldal teret engedett át a szépirodalomnak, de megértésével csakhamar magára maradt, mert nem írt senki számottevő ember a mellékletbe, bojkottálták a hivatásosak a lapot, és kezdett az éretlen és alkalmatlan dilettantizmus túlsúlyra, vagy még inkább egyeduralomra vergődni. Így aztán a szépirodalomnak itt is végleg befellegzett. Ezután a magyar párt akart irodalmi lapot alapítani, de ez a tervezgetéseken túl semmire sem jutott. Megtörtént ugyanis az a szomorú és kétségbeejtő eset, hogy az egyik napilap intrikája folytán a vajdasági írók és

újságírók kétharmad része eleve megtagadta részét ebben a munkában, elgáncsolva ezzel az ottani magyarság egyetlen irodalmi lapjának megszületését. A szép terv az irigység miatt megbukott, nem is lesz soha összefogó irodalmi lapja a jugoszláviai magyarságnak, mint ahogy szintársulata sem lesz soha többé az új impérium alatt.

Irodalmi egyesületek vagy társaságok hasonló okok miatt nincsenek. Csupán Nagybecskereken működik egy aktivistákból álló, exkluzív kör, az Adytársaság, amelynek irodalmi súlya és jelentősége csak annyiban van, hogy egymástól alaposan messzire eső időközökben Ady-verseket mutatnak be a becskerekeli közönségnek, felolvasásokat rendeznek, és aktivista-dadaista-pá-pákat próbálnak népszerűsíteni.

E sivár és szomorú viszonyok ellenére is serényen dolgoznak az SZHSZ Királyságban élő magyar betűvetők. A számottevő magyar írók ma ott a következők: Borsodi Lajos, Lovász Pál, Szenteleky Kornél, Ambrus Balázs, Somfay János, Szántó Róbert, Kovács Antal, K. Végh Vilma, Bartók Márta, Radó Imre, Bóniss László, Treisz Géza, Aszlányi Dezső, Havas Károly, Milkó Izidor, László Ferenc, továbbá hozzájuk lehet számítani – hosszas itteni működésük után – az immár eltávozott írókat is: Páll Tamást, Császár Gézát és Fekete Tivadart. Mindhárman végleg elköltöztek Jugoszláviából, éppen a sivár és jövőtlen irodalmi viszonyok miatt.

A könyvtermés – számban legalább – nagyon silány, szinte említésre sem érdemes. Évenként alig két-három szépirodalmi mű lát napvilágot, kizáróan az írók saját költségén. Legutóbb Aszlányi Dezső, Borsodi Lajos, K. Végh Vilma, Császár Géza, Szántó Róbert, Heinz Vilmos és Kovács Antal jelentették meg a termésük javát:

Aszlányi Dezső tanulmányokat adott ki több füzetben, Borsodi Lajos *Házibál* címmel újabb novelláit adta ki, Heinz Vilmos *Vércseppek* cím alatt tartalmaz és ízléses verseskötéssel jött ki, Kovács Antal *A szív húrjain c.* verseskötetet adott ki, Szántó Róbert *Aszmódi diadala* (drámai költemény), *A viaskodó tavasz* (versek), *A próféta halála* (novellák), Lovász Pál *A Tisza mentéről* címmel adtak ki a saját költségükön könyveket. De ezek csak kivételek, egy csepp a nagy óceánban – a többi író hallgatni kénytelen.

Az irodalmi élet senyvedését jól látja a magyarság, de a kellő anyagi felkészültség hiányában ölbe tett kezekkel kénytelen nézni az értékek felőrlődését, a pompás ígéretek megsemmisülését, a mozgalmak örökös kudarcát. Évek óta minden lángoló szó, amit a közönség közé suhogtattak a halotti közöny felrázására, pusztába kiáltott szó maradt.

JEGYZET

Irodalmunkról az itt közölt ismertető a Szabó Lőrinc szerkesztette *Pandora* című folyóirat 1927. júliusi számában jelent meg. A folyóirat nem volt hosszú életű: mindössze hat száma jelent meg 1927 februárja és októbere között. A kor jeles, akkor még fiatalnak számító írói szerepeltek benne Szerb Antaltól, Márai Sándortól Kodolányi Jánosig, Gelléri Andor Endrétől Pap Károlyig. A költők között a szerkesztő Szabó Lőrincen kívül Erdélyi József és Sárközi György is közölte versét.

A fentebb olvasható ismertetőt Péchy-Horváth Rezső (Krapina, 1890–Bp., 1969) írta. Több vidéki lap munkatársa volt, élt Szabadkán is.

B. I.

